

ULUSLARARASI BEDÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bedüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

ULUSLARARASI BEDIÜZZAMAN SEMPOZYUMU
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BEDIÜZZAMAN

24-26 September 1995 İstanbul - TURKEY

NUR RİSALELERİNE GÖRE SAİD NURSÎ'NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ*

I. Giriş

Kur'ân ve sünnete uygun mezhebin Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebi olduğunu söyleyen Said Nursî diğer mezheplerin (Ehl-i bid'at) ifrâta veya tefrite düştükleri görüşündedir. Esasen ona göre bir mezhebin bütünüyle bâtil görüşleri benimsediğini söylemek oldukça zordur. Bir mezhebin hak olmasının ölçüsünü hak tarafının ağır basmasına bağlayan Said Nursî, bâtil görüşleri çok olan mezhepleri de bâtil mezhepler diye nitelendirmiştir. İtikadî esaslarında hak tarafı ağır bastığı için Ehl-i sünneti hak mezhep olarak değerlendiren Bediüzzaman Ehl-i sünnet dışında kalan mezheplerde hak bazı görüşler bulunmakla birlikte bâtil görüşlerin daha fazla olduğunu kabul etmiştir.¹ Bu itibarla onun Sünnî çizgide yer alan bir alim olduğunu

*Doç. Dr. YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

1953 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesinde doğdu. Babası Hasan Ramî Yavuz Efendi'den hıfzını yaptı. 1965 yılında Çaykara Merkez İlkokulunu bitirdi. 1972 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesinden, 1976'da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünden mezun oldu.

Bir yıl Rize İmam-Hatip Lisesinde öğretmenlik yaptıktan sonra Samsun Yüksek İslâm Enstitüsüne Kelâm asistanı olarak atandı. 1982 yılında Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm anabilim dalı öğretim görevliliğine tayin edildi. 1984 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine öğretim görevlisi olarak atandı. 1985 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Kur'ân-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu" konulu doktorasını bitirerek doktor ünvanını aldı. "İslâm Akaidinin Üç Şahsiyeti - Ahmed b. Hanbel - İbni Fûrek - Kadî Beyzâvi" adlı çalışmasıyla 1989 yılında doçent ünvanını elde etti. Halen M.Ü. İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslâm Ansiklopedisinin kelâm ilim heyeti çalışmalanna iştirak etmektedir. Bu ansiklopedide yüze yakın maddesi yayımlanmıştır.

Evli ve dört çocuk babasıdır.

¹Mektûbât, İstanbul 1986, s. 97-98, 318; Sözler, İstanbul 1987, s. 359-361, 454-456.

söylemek gerekir. Ehl-i beyt kavramına ilişkin olan âyete² "De ki: Sizden risalete karşılık bir ücret istemiyorum, ancak âl-i beytime sevginizi istiyorum" şeklinde Şii alimlerce verilen mânâyı benimsemesi örneğinde olduğu gibi bazan Ehl-i sünnet alimlerinden farklı düşünmüştür. Ancak bu ve benzeri bazı noktalarda farklı görüşler benimsemesi onun Ehl-i sünnet çizgisinden ayrı düştüğü anlamına gelmez. Zira ilgili âyete bu mânâyı veren başka Sünnî alimler de vardır.

Risale-i Nur Külliyyatı içinde derlenen *Nur Risaleleri*, müellifi tarafından îmân hakikatlerini anlatan ve Kur'an'ın mânevî mucizesi olarak kabul edilen eserlerden ibarettir. Zira Said Nursî'ye göre Risalelerin herbiri Kur'an'ın feyzinden kalbine doğan sünûhât ve ilhamlardan meydana gelmiş olup hem bizzat Kur'an'da, hem de büyük velilerin sözlerinde bunların telif edileceğine işaret edilmiştir.³ Bunlardan hareketle müellif risalelerin kendine değil Kur'an'a ait hakikatleri dile getirdiğini savunmuştur.⁴ Bununla birlikte müellif risalelerde izlenen yöntemlerden birinin "tefekkür yöntemi" olduğunu da ifade ettiğinden⁵ risalelerin beşer ürünü bilgilerden meydana gelmiş olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü tefekkürün beşerî özelliklerin başında geldiği tartışmasız kabul edilen bir gerçektir.

Nur Risaleleri kelâm ilminin hemen hemen bütün konularını ihtiva etmesine rağmen Said Nursî risalelerin yazılmasından sonra artık bu ilme ait kaynaklara ihtiyaç kalmayacağını belirtmiştir.⁶ Zira ona göre beşerî bilgilerle dolu olduğundan kelâm ilmine ait kaynaklar anlaşılması zor bir yöntem izlemiştir. Bundan dolayı bu kaynaklar Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları konusunda insanı rahatlatan bir îmân seviyesine ulaştıramaz. Halbuki *Nur Risaleleri* kalbe ve ruha nüfûz eden bir yöntem kullanarak insanı îmân gerçeklerine ulaştırmayı hedefleyip ona her varlık ve olayda Allah'ı tanımaya götüren bir pencere açmayı başarmıştır.⁷ Çünkü Risaleler itikadî konuların izah ve ispat edilmesinde Kur'an'ın kolay olan yolunu uygulamış, akli ve ruhu birleştiren bir yöntem izlemiş, akıldan kalbe ve kalpten akla geçen tasvirî bir metodu seçmiştir.⁸ Bu görüşleriyle Bediüzzaman'ın daha önce başta Ahmed b. Hanbel, İbn Teymiyye, İbn Kayyım el-Cevziyye gibi Selefi alimlerle İbn Rüşd gibi bazı düşünürlerin yanı sıra Mevlana Celaleddin er-Rûmî gibi bazı sûfilerin kelâm âlimlerine yönelttiği eleştirilere iştirak ettiği anlaşılmaktadır.

II. Said Nursî'nin kelâmî görüşleri:

Nur Risaleleri'nde yer alan kelâm konularını bilgi problemi, tabiat felsefesi, uluhiyyet, insanların fiilleri ve kader, nübüvvet, ahiret, kıyamet alametleri, iman-günah-tekfir ve siyaset noktalarında toplamak mümkündür.

²eş-Şûra 42/23.

³Kastamonu Lâhikası, İstanbul 1960, s. 9, 150; Şuâlar, İstanbul 1960, s. 418, 567, 611-632; Sikke-i Tasdik-i Gaybî, İstanbul 1988, s. 91-110.

⁴Mektûbât, s. 344, 347-350; Şualar, s. 563-564, Barla Lâhikası, İstanbul 1987, s. 98-99; Münazarât, İstanbul 1991, s. 48-49.

⁵Mektûbât, s. 429-432; Sözler, s. 445-448, Mesnevi-i Nuriye, İstanbul 1991, s. 175-177.

⁶Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 95.

⁷Mesnevi-i Nuriye, s. 10-11.

⁸Kastamonu Lâhikası, s. 133; Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 7, 95.

A. Bilgi problemi:

1. Bilginin İmkânı:

Said Nursî İslâm kelâmcılarının görüşlerine uyarak insanın duyular, akıl ve haber vasıtasıyla bilgi edinebileceğini, dolayısıyla varlık ve olaylar hakkında bilgi edinmenin mümkün olduğu görüşünü benimsemiş, böylece bilginin imkânı meselesinde sofistlerle septiklerden büsbütün ayrılmıştır. Ona göre bütün varlık ve olaylar Allah'ın Hak isminin tecellileridir. Her ne kadar mevcûdât hakikî varlık olan Allah'ın varlığına nisbetle mümkün iseler de vehim ve hayalden ibaret olmadıkları aşikârdır.⁹ Bu görüşüyle de Said Nursî'nin kelâm alimlerinin "eşyanın gerçekliği sâbittir"¹⁰ tarzında ifade ettikleri alemin gerçek varlığı bulunduğu ve bilginin imkânına zemin hazırladığına ilişkin kanaatlerini benimsediği açıkça görülmektedir.

2. Bilginin kaynakları:

Said Nursî bilginin kaynaklarını duyular, haber, akıl, keşf ve ilham, vahiy, rüya, tefe'ül, ve cefr gibi noktalarda toplar.

a. *Duyular*: Ona göre ilâhî rahmetin bir tecellisi olan duyu organları, insanların "esmâ-i hüsnâ"nın sırlarını anlamaya ve sonuçta Allah'ı tanımaya götüren bilgi kaynaklarıdır.¹¹

b. *Haber*: Haberi iki kısımda inceleyen Said Nursî'ye göre mütevâtir haber, ister sarih ister mânevî olsun kesin bilgi ifade eder. Ancak haberi veren topluluğun yalan söylemeyi ahlâk dışı bir eylem olarak görmesi ve buna uyması şarttır. Mânevî tevâtürde önemli olan husus bir olayın nasıl meydana geldiği değil vuku bulmuş olmasıdır.¹² Hz. Peygambere nisbet edilen ve "Kütüb-i Sitte"de yer alan âhâd haberler ise bazı şartlar çerçevesinde bilgi kaynağı olur. Âhâd haberler yine de zannî bilgi ifade ettiklerinden akaid konularında kesin bir delil olarak kullanılamazlar. Çünkü akaid konularında yakînî bilgi gereklidir.¹³ Said Nursî'nin bu görüşlerini dikkate alarak onun haberin bilgi kaynağı oluşu meselesinde kelâm alimlerinin kanaatlerine aynen uyduğunu söylemek mümkündür.

c. *Akıl*: Aklın bilgi kaynağı oluşuna gelince Bediüzzaman'a göre akıl yürütmek insanları sapıklığa düşmekten kurtaran en önemli bir faaliyettir. Zihne gelen bir düşüncenin bilgi haline gelişini tahayyül, tasavvur, tasdik, iltizam, itikad gibi safhalara bağlı gören Said Nursî naklin akıl ilkeleriyle tearuz etmesi halinde naklin aklın ışığında tevîl edilmesini gerekli görmekte birlikte yine de aklın mutlak ve mükemmel bir bilgi kaynağı olmadığı görüşündedir.¹⁴ Bu görüşleriyle onun, Elmalılı Muhammed Hamdi ve İsmail Hakkı İzmirli gibi yeni dönem kelâm alimleriyle aynı çizgide yer aldığı görülmektedir.¹⁵

⁹Mesnevî-i Nuriye, s. 117-118, Sözlür, s. 447-448.

¹⁰Nesefî, el-Akâid, İstanbul 1320, s. 316.

¹¹Mesnevî-i Nuriye, s. 177-178; Mektûbât, s. 307-308.

¹²Mektûbât, s. 86-87.

¹³Mektûbât, s. 103-104; Şuâlar, s. 339; Muhâkemât, İstanbul 1977, s. 52.

¹⁴Muhâkemât, s. 10, 34; Sözlür, s. 658.

¹⁵Yeni dönem kelâm alimlerinin görüşleri için bk. Yusuf Şevki Yavuz "Akıl" DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), II, 2-44-245, XI, 60.

d. *Keşf ve ilham*: Bediüzzaman'a göre ilham "esmä-i hüsnâ"dan Vedüd, Rahman ve Rahîm isimlerinin zarurî bir neticesi olup doğrudan doğruya Allah tarafından insanın kalbine atılan sunûhât türünden bilgilerdir. İnsanların yanı sıra gönderilen ilhamlar sayesinde hayvanlar ve bitkiler de muhtaç oldukları bilgilere ulaşırlar. Canlı varlıkların aldıkları bu ilhamlar aynı zamanda Allah'ın varlığı ve birliğine de açık bir delil teşkil eder.¹⁶

c. *Rüya*: Rüyanın insana üstü kapalı da olsa bazı hakikatleri öğrettiği görüşünü benimseyen Said Nursî sadık rüyaları gayb alemine açılan bir pencere olarak görür. Bununla birlikte bütün rüyaların sadık vasfı taşımadıklarını belirterek içlerinde beşerî arzu ve kuruntuları yansıtanlarının da bulunduğuna dikkat çeker.¹⁷ Said Nursî'nin bu görüşü Kur'an ve sünnette rüyalar hakkında verilen bilgilere uygun düşmektedir. Zira hem Kur'an'da, hem de sünnette rüyaların önemine ve çeşitlerine dikkat çekilmektedir.

f. *Tefeül*: Tefe'ülî bilgi kaynakları arasında kabul eden Said Nursî'ye göre tefe'ülün Kur'an'dan ziyade çeşitli şiir ve divan kitaplarıyla yapılması gerekir.¹⁸

g. *Cefr (Cifr)*: Said Nursî cefride bilgi kaynakları arasında kabul etmiştir. Ona göre ebced hesabına dayanan cefrin kaynağı Hz. Ali tarafından Arapça ve Süryanice yazılan *Celcelütüyye Risalesi*'dir. Bediüzzaman cefri gaybın anahtarlarındaki biri olarak görmüş ve aynı zamanda onu Kur'an'ın icaz özellikleri arasında saymıştır. Ona göre Kur'an'daki âyetler sarîh mânâlar dışında pek çok anlam taşır, bunlar da cefr ilmi vasıtasıyla bilinir.¹⁹ Nitekim Said Nursî kendisinin cefr vasıtasıyla bazı gaybî bilgilere ulaştığını da risalelerinde belirtmiştir. Bediüzzaman tarafından insanın gaybî sırları keşfedeceği bir bilgi kaynağı olarak kabul edilen cefrin İslâmî bir temeli bulunmadığı, daha çok Şia kökenli rivayetlere dayandığı ve bu yolla İslâm kültürüne intikal ettiği bilinmektedir.²⁰

B. Tabiat felsefesi:

Said Nursî'ye göre, çoğu Ehl-i sünnet alimlerinin kabul ettiği gibi, tabiat olayları ilâhî kudret ve iradenin tesiriyle meydana gelir. Her ne kadar belli olaylar belli sebeplerin varlığına bağlı olarak meydana gelirse de bu sebepler başlıbaşına tesir gücüne sahip değil, aksine bütün tesir ilâhî kudretin eseridir. İnsanların tabiat olaylarındaki sebepleri hakiki müessir olarak görmeleri "âdet"le ilgili olup her zaman belli sebeplerin belli sonuçları doğurması onları, sebepleri, sonuçları meydana getirmeye gücü yeten bir yetkinlikte görmelerine yol açmıştır.²¹ Böylece Said Nursî, tabiat felsefesinde Eşariyye'nin ötedenberi mu'tezile, selefîyye ve İslâm filozoflarınınca

¹⁶Şuâlar, s. 104-106; Sözler, s. 121-122, 614; Mektûbât, 179, 363.

¹⁷Mektûbât, s. 322-325.

¹⁸Mektûbât, s. 323; Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 114, 126.

¹⁹Şuâlar, s. 224-230, 487, 599-600, 620-627, Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 45-54, Kastamonu Lâhikası, s. 151-153; Lem'alar, İstanbul 1986, s. 28-36.

²⁰Metin Yurdagür, 'Cefr' DiA, VII, 217.

²¹Lem'alar, s. 106-108; Sözler, s. 185, Mesnevî-i Nuriye, s. 62, 165; İşârâtü'l-i'câz, İstanbul ts., s. 158-159, 282-283.

eleştirilen görüşüne uyup sebeplerin gerçek anlamda müessir olmadığını savunmuş, özellikle Bâkîllânî ve Gazzâlî'yi takip ederek "âdet" teorisini benimsemiştir.²²

C. Uluhiyyet:

1. Allah'ın varlığı:

İslâm filozofları ile kelâm alimlerinin geliştirdikleri isbât-ı vâcib delillerini herkesin anlayıp istifade edebileceği bir açıklıkta görmeyen Said Nursî'nin Allah'ın varlığına ilişkin olarak zikrettiği delilleri dört noktada toplamak ve şöylece özetlemek mümkündür:

a. *Fıtrat delili*: Tarih boyunca insanların bir tanrının varlığına inanmaları ve sürekli olarak sığınacakları bir Yüce Varlık arayışı içinde olmaları, Tanrı'ya inanma ihtiyacının onlarda doğuştan gelen bir duygu olduğunu ve bu duyguyu onlarda var eden bir Yaratıcı'nın mevcudiyetini gösterir. Bu duygu sayesinde ki insanlar bir çok musibete karşı direnebilirler.²³ Öyle görünüyor ki, Hicri IV. asırdan itibaren kelâm alimlerince ve Batılı düşünürlerce takrir edilen bu delili Said Nursî de aynen tekrarlamış ve delile yeni bir yaklaşım tarzı getirmemiştir.²⁴

b. *Hudûs delili*: Kâinattaki bütün varlıkların değişken oluşu onların ezeli değil hâdis olduklarını gösterir. Zira her varlık ya hareket veya sükûn halinde bulunur. Hareket ve sükûn birer araz olup hâdistir, her hâdisin de bir yaratıcısı olması gerekir ki o da Allah'tır.²⁵ Kelâm ilmini eleştirmesine ve bu ilme ait kaynaklara artık ihtiyaç kalmadığını belirtmesine rağmen Said Nursî'nin kelâmcıların delili olarak bilinen hudûs delilini takrir etmekten kendini alamadığı görülmektedir.

c. *İmkân delili*: Kâinattaki varlıklardan herbirinin zat ve sıfat itibarıyla sonsuz sayıdaki alternatiflerden sadece birine uygun halde bulunması onların mümkün olduklarını göstermektedir. Ölenin öldüreni, sanatın sanatkârı ve çocuğun babayı (...) gerektirdiği gibi kâinatın mümkün oluşu onun Vacib bir varlığın eseri olduğunu göstermektedir.²⁶

Daha çok hudûs ve düzen delilini andıran bir şekilde takrir ettiği delile imkân delili adını veren Said Nursî, devir ve teselsülün iptal edilmesine dayandığından kelâmcıların imkân delilini beğenmeyip ona farklı bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Ancak imkân delili denilince bundan, "varlıkların yokluğu düşünülmesi halinde aklı bir muhalin doğmaması" fikrinden yola çıkılarak takrir edilen delil anlaşılır ki Bediüzzaman'ın imkân deliline bakışı bundan oldukça farklı görünmektedir.

d. *Düzen delili*: Kâinatın bütününde ve ayrıca herbir parçasında bulunan düzen, bu düzeni onlarda düzenleyen varlığa, her varlıkta görülen hikmetli işler ve güzellikler bunları yaratan varlığa açıkça işaret eder. Bu varlığın üstün sıfatlara, sınırsız ilme, sonsuz kudrete sahip olması gerekir ki kâinatta hüküm süren hayret verici intizam ve hikmet dolu işler mâkul bir şekilde açıklanabilsin. Üstün nitelikleri bulunan bir ya-

²²Eşariyye'nin görüşü için bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Eşariyye", DİA, XI, 449-450, 454.

²³Mesnevî-i Nuriye, s. 59-60, 148-149, 214-215, Lem'alar, s. 130; Sözlür, s. 653; İşârâtü'l-İcâz, s. 85.

²⁴Bekir Topaloğlu, Allah'ın Varlığı, Ankara 1979, s. 110.

²⁵Muhâkemât, s. 111-116; Mesnevî, s. 213-214.

²⁶Suâlar, s. 119; Muhâkemât, s. 110; İşârâtü'l-İcâz, s. 173, Âsâ-yı Mûsâ, İstanbul 1992, s. 118.

raticıyı inkâr etmek, kâinattaki düzeni, insanı hayrette bırakan engin sanatı, varlıklardaki gaye ve hikmeti inkâr etmek anlamına gelir ki bu mümkün değildir. İbn Rüşd ve diğer İslâm düşünürleri gibi Said Nursî de, gaye ve düzen delilini takrir ederken güneş, ay ve yıldızların belli bir yörüngede dönmelerine, çekim gücüyle birbirlerine bağlı bulunmalarına, dünyanın her bakımdan insan hayatının yanısıra, bitki ve hayvanların yaşaması için elverişli bir mekân oluşuna dikkat çekerek bunun Allah'ın varlığına dair çok açık bir delil teşkil ettiğini göstermeye çalışmıştır.²⁷ Said Nursî Allah'ın varlığı konusunda daha çok bu delil üzerinde durmuş ve Kur'an'ın da önem verdiği bu delile yönelmek gerektiğini ısrarla vurgulamıştır ki çağdaş İslâm düşünürlerinin de aynı yöneliş içinde olduğu görülmektedir.²⁸

2. Allah'ın birliği:

Said Nursî'ye göre her varlığın bir türe mensup oluşu Allah'ın birliğini gösteren en önemli delildir. Zira nevi birliği açısından her varlığın vahdetle bir ilişkisi vardır. Yani her varlıkta vahdetin bir tezahürü vardır. "Vahidin ancak vahitten çıkacağı" ilkesi dikkate alınırса yaratıcının birliği ortaya çıkar. Ayrıca bütün varlıkların, başta yaratılışları olmak üzere çeşitli yönlerden birbirine benzemeleri onları yaratan varlığın bir tek olduğuna işaret eder.²⁹ Said Nursî'nin, "üktül-i aşere" nazariyesini kanıtlamak için filozoflarca ileri sürülen "Birden ancak bir çıkar" ilkesini³⁰ "her varlıkta bulunan vahdet vahid bir varlıktan meydana gelir" tarzında değiştirerek Allah'ın birliğini ispat etmek için kullandığı görülmektedir.

Bediüzzaman Allah'ın birliği konusunda esasları Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ve daha sonra kelâm âlimlerince geliştirilen "temânû" delilini de takrir etmiştir. Buna göre kâinatta mevcut olan düzen onun tek bir iradeye boyun eğdiğini gösterir. Birden fazla iradenin bulunması halinde kâinatta bir çatışmanın ve kaosun meydana gelmesi kaçınılmazdır.³¹

3. İlahî sıfatlar:

Said Nursî'nin ilâhî sıfatlar konusundaki görüşleri özetle şöyledir: "Allah zatı itibariyle Vâcibu'l-Vücut bir varlıktır. Bundan dolayı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde hiçbir varlığa benzemez. Zira zatının dışında Vâcibu'l-Vücut olan başka bir varlık yoktur, aksine hepsi mümkün varlıklardır. Zât-ı ilahî cismânî bir varlık olmadığından zaman ve mekâna muhtaç değil, aksine zaman ve mekân üstüdür. Cismânî varlıklar ise zaman ve mekândan müstağni olamazlar."

Said Nursî, ilâhî sıfatları tasnifinde kelâm alimlerinin görüşünü genellikle benimsemiş ve onları zatî, subûtî, fi'li ve haberî olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Kıdem, beka, muhalefetün li'l-havâdis gibi zatî sıfatlara kudret, ilim, irade, kelâm sıfatlarını da ekleyip bu gruba dahil etmiştir ki esasen bunlar kelâm alimlerince subûtî sıfatlar diye isimlendirilir. Ancak Said Nursî subûtî sıfatların hayat, ilim, irade, kudret,

²⁷Mesnevî-i Nuriye, s. 17-18, 49-50, 95-96; Âsâ-yı Mûsâ, s. 179-180; Sözler, s. 563-565, 617-618, 636-637.

²⁸Bekir Topaloğlu, a.g.e., s. 143.

²⁹Mesnevî-i Nuriye, s. 124; Sözler, s. 616-222; Muhâkemât, s. 119; Şuâlar, s. 17-19; Mektûbât, s. 211-213.

³⁰İbn Rüşd, Tehâfütü'l-Tehâfüt, Beyrut 1930, s. 237.

³¹Sözler, s. 637-638; Şuâlar, s. 128; Lem'alar, s. 180-181.

sem, basar ve kelâmdan ibaret olduğunu belirterek onları subûti sıfatlar içinde de zikretmiştir.³² Öyle anlaşılıyor ki Said Nursî selbî ve subûti sıfatları zatî sıfatlar olarak adlandıran alimlerin görüşünü benimsemiştir.

Fi'li sıfatları tekvin sıfatına bağlayan Said Nursî'ye göre Allah'ın yaratması iki türlü gerçekleşir. 1. Yoktan yaratma ki bu ibdâ, ihtirâ ve icâd kavramlarıyla ifade edilir. Alemi "ol" emriyle yaratması buna örnek teşkil eder. 2. Mevcut bir varlıktan başka bir varlık yaratma ki bu da inşâ ve ihyâ kavramlarıyla ifade edilir. Yoktan yarattığı varlıkları kullanarak yeni bir varlık yaratması yaratma fiilinin ikinci türünü teşkil eder. Bununla birlikte Said Nursî Ehl-i sünnet çoğunluğunun benimsediği şekilde yaratma fiilinin doğrudan doğruya Allah tarafından gerçekleştirildiğini kabul edip yaratma fiilinin dolaylı olarak da gerçekleştiğini savunanların görüşüne katılmamıştır.³³

Haberî sıfatlara gelince Said Nursî, müteşâbih nasların haber verdiği sıfatların zahîrî mânâlarıyla Allah'a nisbet edilmelerini muhal kabul ederek kelâm alimlerinin bu husustaki görüşlerini aynen benimsemiştir. Ona göre mecazî mânâların insanların duyularına hitap eden kavramlar vasıtasıyla anlatılması bu mânâların daha kolay anlaşılmasını sağlama hikmetine bağlıdır. Zira mücerret mânâları herkesin anlaması zordur. Meselâ "Allah insanı kendi suretinde yaratmıştır" hadisinde sûretten kastedilen husus sûret, ahlâk ve sıfattır. Çünkü sûret Allah hakkında muhaldir.³⁴

4. İnsanın fiilleri ve kader:

Said Nursî'ye göre insana ait fiillerin başlangıcı cüz'î iradeye, sonu ise küllî iradeye bağlıdır. İnsanın irade ve kudreti zerre kadar olup cüz'îdir. Bu özelliğiyle insan eksik ve aciz olup bir fiil icad edemez, aksine cüz'î irade ve kudret insanın sadece fiili kesbetmesini mümkün kılar. bu itibarla insanın fiillerinde hakim rol oynayan ilâhî irade ve kadedir. Zira Allah dilemedikçe insanlar dileyemez. Şu halde insanın iradesi ilâhî irade karşısında geçersiz kalmakta ve dolayısıyla bir anlam taşımamaktadır. Hz. Peygamberin de "nefsinin ilâhî kudret elinde bulunduğu" dikkat çekip yemin etmesi herşeyin ilâhî irade ve kudretin tasarrufu altında olduğunu gösteren bir delildir. Said Nursî, Fahreddin er-Razî'nin de belirttiği gibi Allah'a îmânın kadere de îmân etmeyi zorunlu kıldığını belirterek cüz'î irade ile kader arasındaki irtibatı bilmenin oldukça zor olduğunu da kabul etmiştir. Yine de o cüz'î irade ile kader arasındaki ilişkinin mahiyetini bilememenin bu iradenin yokluğunu göstermediğini belirterek insanın sorumluluğunu temellendirmek gerektiğine işaret etmiştir. Netice olarak "insan cüz'î bir iradeye sahip olmakla birlikte fiillerini yaratan Allah'tır" diyerek Ehl-i sünnet çoğunluğunun görüşünü paylaşmıştır.³⁵

D. Nübüvvet:

Said Nursî bütün iyiliklerin ve güzelliklerin kaynağı olarak gördüğü nübüvveti uluhiyetle temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre kâinatı yaratan yüce bir Tanrı

³²İşâratü'l-İcâz, s. 251; Şuâlar, s. 122; Âsâ-yı Mûsâ, s. 121.

³³Muhâkemât, s. 115-116; Mektûbât, s. 214-215; Sözlür, s. 179-181.

³⁴İşâratü'l-İcâz, s. 291-292; Lem'alar, s. 92-97; Sözlür, s. 8-14.

³⁵İşâratü'l-İcâz, s. 123-124; Mesnevî-i Nûriye, s. 57-58, 81-82; Lem'alar, s. 219; Şuâlar, s. 6, Âsâ-yı Mûsâ, s. 52-53.

vardır ve onun kendini yaratıklarına tanıtmaması düşünülemez. Bu da nübüvvet müessesesini gerekli kılar. Zira insanlara Allah'ı tanıtmak ve buyruklarını iletmek ancak nübüvvetle mümkün olur, bu sebeple Allah'a îmân eden her insanın nübüvvet müessesesine de îmân etmesi gerekir. Şu halde Said Nursî nübüvveti uluhiyetin bir tezahürü olarak görmüş, onu hayvanlık derekesinden kurtaran lüzumlu bir müessesese olarak değerlendirmiş ve nübüvvetin naklî delillerle değil aklî delillerle kanıtlanmasını önemsemıştır. Bu meyanda zikrettiği nübüvvet delili şöylece özetlenebilir: Sosyal bir varlık olan insanın farklı seviyelerdeki akıl yürütme melekesi yanında şehvet ve nefis gibi bayağı duyguları bulunduğundan îmân, ibadet ve sosyal ilişkilerle ilgili hususları düzenleyen kurallara dair doğru bilgileri kendisine açıklayacak küllî bir akla muhtaçtır ki bu peygamberin getirdiği şeriatır. Şeriatı getiren peygamber, peygamber olduğunu hem mucize ile kanıtlar, hem de şeriatı uygulamak suretiyle insanlara örnek olur. İlahî fi'îl olması ve duyulara hitap etmesi itibarıyla mucizeyi inkâr etmenin mümkün olmadığını belirten Said Nursî, mucizenin iki ana gayesi bulunduğunu savunmuştur. Birincisi, elinde zuhur ettiği kimsenin peygamber olduğunu gösterip insanların onu tasdik etmelerini sağlamak, ikincisi ise sosyal gelişmeyi temin etmek için insanlara örneklik yaparak o mucizenin benzerlerini meydana getirmeye onları teşvik etmektir. Ona göre günümüzde insanlığın ulaştığı medeniyetin esasları mucizelerden alınan ilhamlara dayanır. Kur'an'da anlatılan Yusuf ve Süleyman peygamberlere ait mucizeler, uzak mesafelerde bulunan ses, koku ve resim gibi şeylere ulaşmanın mümkün olduğunu insanlara ilham etmiştir.³⁶

İnsanlık tarihinde pek çok peygamberin gelip geçtiğini ve bunların gösterdikleri mucizelerin Hz. Peygamberin nübüvvetine bir delil teşkil ettiğini belirten Said Nursî, geçmiş peygamberlerde görülen niteliklerin Hz. Peygamber'de de bulunmasını, onun gerçek bir peygamber olduğuna delil kabul etmiştir.³⁷

Hz. Peygamberin nübüvvetiyle ilgili olarak *Nur Risaleleri*'nde zikredilen diğer bazı deliller şöyledir: Çevresinde güvenilir (el-Emîn) bir insan olarak tanınan Hz. Peygamberin, şiddetli bir muhalefet görmesine rağmen her türlü neticeyi göze alıp İslâm dâvâsını korkusuzca tebliğ etmesi; Tevrat, İncil, Zebur gibi geçmiş semavî kitaplarda vasıflarının belirtilmesi ve peygamber olarak gönderileceğinin haber verilmesi; üstün bir ahlâk sahibi olması; en yüksek derecede kulluk yapması, varlık ve olaylara herkesi tatmin edecek şekilde mâkul bir açıklama getirmesi, dâvetinin insanlarda ma'kes bulup onları cezbetmesi, getirdiği şeriatın hikmetlerle dolu olması, bedevî ve putperest bir kavmi kısa zamanda medenî hale getirip üstün ahlâkia bezenmiş örnek bir nesil oluşturması onun gerçek peygamber olduğunun delillerindendir.³⁸

Said Nursî kelâm kitaplarının nübüvvet bahisleriyle delâilü'n-nübüvve kitaplarında detaylı olarak yer alan bu delillere temas ettikten sonra nübüvvetin en önemli delilinin mucize göstermek olduğunu söyler ve Kur'an'dan bine yakın mucizenin çıkarılabileceğini savunur.

³⁶İşârâtü'l-İcâz, s. 162-163, s. 310-312; Muhâkemât, s. 122-127.

³⁷İşârâtü'l-İcâz, s. 190-193; Sözler, s. 221-222, 235-249; Mektûbât, s. 177-178.

³⁸Mesnevi-i Nuriye, s. 23-26; Sözler, s. 219-227, 539-542; Lem'alar, s. 53, 319; Şuâlar, s. 527; Mektûbât, s. 180-185.

Hız. Peygamberin mucizelerini nübüvvetten önce meydana gelen irhâsât ve irhâsât dışındaki mucizeler olmak üzere iki kısma ayıran Bediüzzaman ikinci kısma dahil olanları kendi arasında çeşitli gruplara ayırmıştır. Buna göre mucizeleri hayatında ve vefatından sonra meydana gelenler, zâtıyla ilgili olanlar ve zatı dışında zuhûr edenler, mânevî mucizeler ve kevnî mucizeler diye tasnif ettiği görülmektedir.³⁹ Böylece o delâilü'n-nübüvve kitaplarında yapılan tasnifleri benimseyerek tekrarlamıştır.⁴⁰

Said Nursî'ye göre velilerin keramet göstermesi hak olup ilahî bir fiildir ve kerâmete mazhar olan kişinin, elinde kerametın vuku bulacağını bilmesi mümkündür. Zaruret olmadıkça keramet göstermek zararlıdır. Zira kerametın gösterilmesi, müridleri ve avamı irşad edip îmanlarını takviye etmek gibi bir hikmete bağlıdır.⁴¹ Kerâmet konusundaki bu görüşleriyle üstad Bediüzzaman Ehl-i sünnet çizgisini aynen benimsemiş olmaktadır.

E. Âhiret:

Said Nursî, ahiret konusunda her Müslümanın îmân etmesini gerekli gördüğü esası şöyle ifade etmektedir: "Ölen insanın ruhu varlığını devam ettirir. Ruh haricî gerçekliği bulunan ve Allah'ın 'hay' isminin bir tecellisi olup ölümden sonra başka âlemlere intikal eden bir varlıktır. Ölen insanın cesedi toprakta çürürse de *acbü'z-zeneb* denilen küçük bir parçası⁴² geride kalır ve Allah insanların bedenlerini tekrar o parçadan yaratıp ruhlarını bedenlerine iade eder."⁴³

Said Nursî'ye göre kâinatın varlığından Allah'ın varlığı nasıl zarurî bir sonuç olarak çıkıyorsa, Allah'ın varlığı da ahiret alemini zarurî kılar.⁴⁴ Kur'ân-ı Kerim'de ahiretin varlığını konu edinen delilleri zikrettikten başka kelâm kitaplarında üzerinde durulan delillere de temas eden Said Nursî itaat edenlere mükâfat, isyan edenlere ceza verilmeyip dünyada adaletin gerçekleşmemesi, insanın yaratılışında ebedî olarak yaşama arzusunun bulunması ilâhî isimlerden bir kısmının ahiret alemine ait olması, bütün semâvî dinlerin ahiretin vukubulacağını haber vermesi gibi hususları da ahiret alemini gerekli kılan deliller arasında kabul eder ve aklın da ahireti mümkün gördüğünü belirtir. O buna karşılık ahirete inanmayanların dünyada, ebedî olarak yok olma duygusundan kaynaklanan bir bunalımdan kurtulamayacaklarını, îman edenlerin ise ebediyen yaşama duygusunun verdiği bir sevinçle mutlu olup bunalımdan uzak kalacaklarını haklı olarak savunur.⁴⁵

İlahî sıfatlar insanların ebedî olmalarını gerektirdiğinden ahiret aleminin ebedî olacağını söyleyen Bediüzzaman'a göre cennet ve cehennem hiçbir zaman sona ermeyecek, mü'minler cennette, kâfirler ise cehennemde ebedî olarak kalacaklar-

³⁹Mesnevî-i Nuriye, s. 22; Muhâkemât, s. 147; Mekthubât, s. 84; Şuâlar, s. 526; İşârâtü'l-l'câz s. 226.

⁴⁰Bu konuda bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", DİA, IX, 115-118.

⁴¹Mektûbât, s. 47-49, 330-332; Mesnevî-i Nuriye, s. 192.

⁴²Bu konuda bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Acbü'z-Zeneb", DİA, I, 310-320.

⁴³Sözler, s. 574-575; İşârâtü'l-l'câz, s. 62.

⁴⁴Lem'alar, s. 337-338.

⁴⁵İşârâtü'l-l'câz, s. 58-63; Sözler, s. 57-81, 128-130, 490-491; Mesnevî-i Nuriye, s. 34-35, 42-43, 119, 191, 203; Âsâ-yı Mûsâ, s. 27-36; Şuâlar, s. 514.

dir. Kâfirlerin cehennemde ebediyen kalması onlar için bir ni'met sayılır. Zira onları yok etmesi de mümkündür. Azap içinde bile olsa var olmak yok olmaktan iyidir. Her ne kadar çeşitli delillere dayanarak cehennemın ebedî olması gerektiğini savunmuşsa da Bediüzzaman, hicrî II. asırda ortaya çıkan ve daha sonra İbnü'l-Arabî tarafından benimsenen bir görüşe uyararak dünyada yaptıkları salih amellerin bir karşılığı olarak kâfirlerin zamanla azaba alıacıklarını, böylece cehennemın onlar için bir anlamda azap yeri olmaktan çıkacağını söylemiştir.⁴⁶

F. Kıyâmet alâmetleri:

Herhangi bir gezegenin çarpması sonunda dünyanın uzay boşluğunda parçalanmasıyla kıyametin kopacağını kabul eden Said Nursî'nin kıyamete dair alametler konusundaki görüşleri şöyledir:

Kıyamet alametlerine ilişkin haberler müteşabih âyetler gibi üstü kapalı olup tevîl edilmeye müsaittir. Bu itibarla kıyamet alametlerini konu edinen naslara dair teviller yapılmıştır. Şöyle ki, kıyametin kopmasından önce o îmânı kurtarmak, şeriatı uygulamak ve hıristiyanlarla ittifak edip dine hizmette bulunmak için ortaya çıkacak olan Mehdi Âl-i beyt nesline mensuptur. Her asırda imana hizmet eden mehdiler gelmiş olmakla birlikte ahırzamanda gelecek olan Mehdi Nur Risaleleri'ni bir program dahilinde tatbik edip yayacaktır. Mehdi ve Süfyan ile ilgili hadisler, ahırzamanda belli başlı iki inkârcı akımın yayılacağı, bunlardan birinin İslâmiyeti ortadan kaldırmaya çalışacak olan ve Süfyan'ın mânevî şahsiyetinden ibaret bulunan münafıklığı Mehdi'nin yok edeceği, materyalist felsefeden kaynaklanan diğer inkârcı akımı ise Hz. İsa'nın mânevî şahsiyetinden ibaret olan Hıristiyanlığın mağlup edip sonunda bir nevi İslâmiyete dönüşeceği ve bu hareketin başına bedeniyle birlikte gökte bulunan Hz. İsa'nın geçeceği anlamına gelir. Bu itibarla Hz. İsa'nın Deccal'ı öldürmesi maddî anlamda değildir, aksine inkârcı akımları mağlup edip ortadan kaldırması tarzında anlaşılmalıdır.⁴⁷

Ye'cüc ve Me'cüc ise Mançur ve Moğol milletleridir. Bunlar birkaç defa yeryüzünü ifsad etmiştir. Fransız İhtilâlinin tesiriyle sosyalizm doğmuş, mukaddesatı tahrip eden bu akım daha sonra hertürlü dinî ve ahlâkî değerden yoksun bulunan boşvekliliğe dönüşmüş ve bu da anarşizmi doğurmuştur. Anarşizmin asıl yeri ise geri kalmış çapulcu kabilelerdir. Bunlar da Çin Seddi'nin inşâ edilmesine sebep olan Mançur ve Moğol kabileleridir.⁴⁸

Görüldüğü gibi Said Nursî kıyamet alametlerine ilişkin nasları yer yer tevîl suretiyle daha önce Teftâzânî tarafından başlatılan bu anlayışı benimsemiş ve Mehdi ile Nur Risaleleri arasında bir irtibat kurmuştur. Nüzül-i İsa meselesine ilişkin yaptığı tevillerin ise Elmalı Muhammed Hamdi Yazır tarafından yapılan tevillerle benzerlik arzettiği⁴⁹ dikkati çekmektedir.

⁴⁶Mektûbât, s. 71-73, 360; Lem'alar, s. 151; Sözlür, s. 468-471; Âsâ-yı Mûsâ, s. 42-43; Şuâlar, s. 193.

⁴⁷Şuâlar, s. 373-374, 486-487; Mektûbât, s. 53-55, 411-413; Kastamonu Lâhikası, s. 49-50, 57-58, 75; Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 9-10.

⁴⁸Lem'alar, s. 104-105; Sözlür, s. 319-320; Şuâlar, s. 494.

⁴⁹Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, II. 1112-1113, V, 3288; Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", DİA, XI, 61.

G. İman günah-tekfir meselesi:

1. İmânın tarifi ve mahiyeti:

İmânın "Hz. Peygamberin tebliğ ettiği zarûrât-ı dîniyyeyi tafsîlî olarak, zarûrât-ı dîniyye dışındaki vahiyleri icmalî olarak tasdik etmekten ibaret olduğu"⁵⁰ tarzında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tarafından yapılan tarifi paylaşan Said Nursî insanların imanla yükümlü tutulabilmeleri için imân etme hürriyeti ve gücüne sahip kılınmalarını gerekli görmüştür. Ona göre imânla mükellef tutulmanın bir diğer şartı Hz. Peygamberin davetine muhatap olmaktır. Hz. Peygamberin davetinden haberdar olmayan insanlar Allah'ın varlığı ve birliği dışındaki hususlara imân etmekle yükümlü değildir ve bundan dolayı ahirette azap görmeyeceklerdir.⁵¹ Ahirzamanda dine karşı bir ilgisizlik hüküm süreceğinden bir anlamda Hıristiyanların mazlumları da fetret ehlinden sayılır. İmânın geçerli olmasında insanın iradesi önem taşımakla birlikte ilâhî irade de önemlidir. Zira Allah imân nurunu dilediği kuluna ihsan eder.⁵²

Said Nursî imânın kuvvet itibariyle artıp eksilebileceği görüşündedir. Ona göre imâna dair delillerin çokluğuna ve kesinliğine, azlığına ve zayıflığına bağlı olarak imân artar veya eksilir. İme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn olmak üzere imânın üç deresi bulunduğu dair İslâm alimlerince yapılan klasik tasnifi⁵³ benimseyen Said Nursî bu derecelere ulaşmak isteyenlerin salih amellerde bulunmasını gerekli görmüştür,⁵⁴ Ona göre her mü'min kurtuluşa ermek için ilâhî buyruklara uymak mecburiyetindedir.

Said Nursî'ye göre İslâm teslimiyet, imân da tasdik etmek anlamına gelmekle birlikte imânsız İslâm veya İslâmsız bir imân insanı ahirette kurtarmaz.⁵⁵

İmânın insan hayatı üzerindeki olumlu etkilerine de değinen Bediüzzaman, imânın insanları aydınlığa ve kardeşliğe, inkârın ise karanlığa ve düşmanlığa sevkettiği görüşündedir. Bu sebeptendir ki, inkârcı felsefenin hakim olduğu Batı medeniyetinin insanlığı kardeş yapamadığını savunmuştur. Ayrıca ölümün, imân eden kimseler için yeni bir hayatın başlangıcı, inkârcılar için hayatın son erdiği bir yokluk kapısı olduğunu belirten Said Nursî mü'minlerin ümitvar, inkârcıların ise karamsar ve ızdırıp dolu bir psikoloji içinde bulduklarına işaret etmiştir.⁵⁶

2. Günah:

İnsan öldürmek, içki içmek, zina yapmak, ebeveyne asi olmak yalancı şahitlik yapmak, bid'atleri benimsemek gibi fiilleri büyük günahlar arasında sayan Bediüzzaman Ehl-i sünnetin görüşüne uyarak büyük günah işleyenin mü'min olduğunu belirtmiştir. Zira büyük günah işleyen kişi ilâhî buyrukları inkâr etmemekte, sadece

⁵⁰Elmalılı, a.g.e., I. 179-180; İşârâtü'l-İcâz, s. 44.

⁵¹Mektûbât, s. 310-311, 360-361; Kastamonu Lâhikası, s. 75-76.

⁵²İşârâtü'l-İcâz, s. 44-45; Mesnevi-i Nuriye, s. 68-69.

⁵³Yusuf Şevki Yavuz, "Ayne'l-yakîn", DİA, IV, 269.

⁵⁴Kastamonu Lâhikası, s. 15-16; Sikke-i Tasdik-i Gaybî, s. 26, 176.

⁵⁵Mektûbât, s. 31-32, Barla Lahikası, İstanbul 1987, s. 191.

⁵⁶Mesnevi-i Nuriye, s. 23-24; Sözlür, s. 15-16, 23-24; İşârâtü'l-İcâz, s. 29-30; Mektûbât, s. 204-210; Şuâîar, s. 167-169.

tembellik ve gaflet sebebiyle nefesine mağlup olmaktadır. Ancak tembelliği bir alışkanlık haline getiren insanın küfre düşme tehlikesi her zaman sözkonusudur.⁵⁷

3. Tekfir:

Ehl-i sünnete uyarak imân esaslarının bir bütün olduğunu, bunlardan birini veya bir kaçını inkâr eden kişinin kâfir olacağı görüşünü benimseyen Said Nursî iki türlü kâfirden söz etmektedir: 1. Allah'ı ve bütün dinleri inkâr eden kâfirler. 2. Sadece Hz. Peygamberi ve onun insanlara tebliğ ettiği İslâm dinini inkâr eden kâfirler. Bununla birlikte ona göre asıl kâfir Allah'ı ve bütün dinleri inkâr eden kişidir. Bir kimseyi tekfir etmek konusunda son derece ihtiyatlı davranmak gerekir. Belli bir dönemde gayr-ı müslimlere ait bir alâmet-i fârîka olan kıyafetler zamanla Müslümanlar tarafından da kullanıldığı takdirde bunları giyenler tekfir edilemez. Şapka bu kıyafetlerden biridir. Ancak kâfirlere ait inançları benimseyenlerin kâfir olacağında şüphe yoktur.⁵⁸

H. Siyaset (İmâmet-Hilâfet):

Cumhuriyet rejiminin İslâmiyetle bağdaştığı görüşünü savunan Said Nursî, Râşid Halifeler dönemini buna delil olarak göstermiştir. Ona göre hilâfeti Büyük Millet Meclisi'nin deruhte etmesi meşru olup İslâm hukukuna uygundur. Ancak Büyük Millet Meclisi kanun yaparken bunların İslâm hukukuna uygun olmasını sağlamalı ve kanunları ona göre düzenlemelidir. Dîni dünya işlerinden ayıran laik cumhuriyet, dinsizlere tanıdığı hürriyeti dindarlara da tanıdığı takdirde dinsizlik yapmamış olur, aksi takdirde dinsizlik yaptığı aşikâr olur.⁵⁹

Netice

Ehl-i sünnet mezhebine bağlı bir alim olan Said Nursî, imân konularında kelâm ilmine ait kaynakları yetersiz gördüğünden Nur Risalelerinin bu hususta Müslümanların ihtiyacını gidereceği görüşündedir. Zira ona göre risaleler Kur'an'ın feyzinden kalbine doğan ilhamlardan oluşmuşlardır, bundan dolayı da Kur'an'a ait hakikatleri dile getirmişlerdir. Ancak bunların beşerî kaynaklı olduğu ve peygamberler dışındaki insanların masum olmadıkları Ehl-i sünnet alimlerince benimsenen, ayrıca onları Şia'dan ayıran temel bir ilke olduğu dikkatten uzak tutulmalıdır. Bununla birlikte onun itikadî konuları işlerken kelâmî delil ve metodları kullandığı görülmektedir. Said Nursî bilgi probleminde bilginin imkânını kabul etmiş, bilginin kaynaklarına duyular, haber ve akıldan başka keşf ve ilham, rüya, tefe'ül ve cefri gibi vasıtaları da ilave ederek bu meselede kelâm alimlerinden farklı düşünmüştür. Özellikle Şia kökenli rivayetlere dayanan cefr (cifr) ilmini bilgi kaynakları arasında görmekle Sünnî alimlerden ayrılmıştır. Tabiat felsefesinde Eşariyye çizgisinde yer almış ve illiyeti ilkesini reddedip Bakılları ile Gazzalî tarafından ortaya konulan "âdet" nazariyesini

⁵⁷Barla Lâhikası, s. 179; Lem'alar, s. 70-73; Mesnevi-i Nuriye, s. 201.

⁵⁸Sünühât, İstanbul 1977, s. 20; İşârâtü'l-İcâz, s. 74; Şuâlar, s. 324, Lem'alar, s. 261; Münâzarât, İstanbul 1991, s. 71-72.

⁵⁹Münâzarât, s. 38-39, 41-42, 53; Hutbe-i Şâmiye, İstanbul 1960, s. 79; Said Nursî'nin Kelâmî görüşleri için bk: Abdülkadir Harmancı, "Klasik Kelâm Problemleri Açısından Nur Risaleleri", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994, türlü yerler.

savunmuştur. Çağdaş alimler ise illiyet ilkesini benimseyip âdet nazariyesini eleştirdiklerinden bu hususta aynı eleştirilere Said Nursî de dolaylı olarak muhatap olmuştur.

Allah'ın varlığı konusunda hicrî III. asırdan itibaren kelâm alimleriyle İslâm filozoflarınca geliştirilen hudûs, imkân, düzen ve fıtrat delillerini takrir edip bunlardan düzen deliline önem vermiştir ki bu, çağdaş alimlerin de öne çıkardığı bir delildir. Allah'ın birliği konusunda temanü delilinden başka her varlığın bir türe mensup oluşunu konu edinen bir delil de zikretmiştir. İlahî sıfatlar konusunda Matürîdî çizgide yer almış ve tekvîn sıfatını ispat etmiş, haberî sıfatları ise tevil etmiştir. Fahreddin er-Râzî'nin dediği gibi kadere îmânı Allah'a îmânın zarurî bir sonucu olarak kabul etmiş, insanın fiillerini yapmak için irade ve güce sahip kılınmakla birlikte bütün fiillerinin Allah tarafından yaratıldığı ve dolayısıyla insanın fiilleri üzerinde hakim rolün Allah'a ait olduğu görüşüne meyletmiştir.

Nübüvveti ulûhiyyetin bir tezâhürü olarak yorumlamış ve mucizeyi nübüvvetin kanıtlanmasında en önemli delil olarak, ayrıca modern icad ve keşiflerin ilham kaynağı olarak görmüş, delâilü'n-nübüvve kitaplarında Hz. Peygamber hakkında zikredilen mucizelerin bir kısmını takrir etmiştir.

Ahiret konusunda Kur'ân ve sünnette yer alan delilleri açıkladıktan başka insanın sahip olduğu adalet ve ebediyet duygusunu bu hususta önemli birer delil kabul etmiş, ahirete îmânın insanı mutlu kıldığını, inkârın ise insanı bunalım psikolojisine sevkettiğini vurgulamış, ruhun bekâsını savunmakla birlikte Batı'da yapılan "ruh çağırma celselerini eleştirmiştir. Cehennem'in ebedî olduğunu benimseyip İbnü'l-Arabî'nin, "kâfirlerin zamanla azaba alıyacağı"na ilişkin görüşünü tasvip etmiştir. Kıyamet alametlerinden deccalı şerrin temsilcisi olan inkârcı akımlar tarzında tevil edip bu konuda Teftazânî tarafından başlatılan geleneğe uymuştur. Nüzül-i İsâ konusunda ise Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın tefsirinde yer alan açıklamalarla uyum sağan teviller yapmıştır. Aynı benzerlikler îmânın tarifi konusunda da dikkat çekmektedir.

Tekfir meselesinde oldukça ihtiyatlı davranmayı tavsiye edip öteden beri Ehl-i sünnetçe benimsenen mutedil bir çizgide yer almış ve sözgelimi şapka giyenlerin tekfir edilemeyeceğini güçlü bir delile dayanarak savunmuştur.

Cumhuriyet rejimini İslâm hukukuna uymak şartıyla meşru kabul etmiş ve laikliğin dine hürriyet tanınması halinde dinsizlik olarak algılanmayacağını belirtmiştir.

Görüldüğü gibi Said Nursî Risalelerinde hemen hemen bütün kelâmî konulara yer verip ayrıntılı olarak işlemiş ve delillendirmeye çalışmıştır. Böylece o geçmiş İslâm alimlerinin görüşlerinden yararlanmakla birlikte itikadî konuları Kur'ân-ı Kerim'in üslûbuna uygun bir tarzda incelemesiyle dikkat çeken çağdaş âlimler arasında yer almıştır.